

ՏՐԱԿՏ

ԲԱՆԱԿԱՆ

ԲԱՆԱԿԱՆ

ԵՒ ԱՌԵՍՏԱԿԱՆ

ՏԱՍԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՉՄԻՒՌՆԻԱ ՈՒՐԱԹ 19 ՕԳՈՍՏՈՍԻ 1849

ԹԻԻ 344

ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Երեսնամյան անհուն, ողորմութեամբ Արշալոյս Երարաբեան հայերէն անդրանիկ լրագիրը առաջիկայ 344 թերթին իւր տասներորդ տարին մտաւ:

Եւ տասնամեայ անընդհատ շարունակութիւն որչափ որ մեծ և անհամեմատ միջթարութիւն է անոր հիմնադրին և հրատարակին, նոյնչափ և պարծանք և ուրախութիւն կը համարուի Արշալոյս աղբաւոր պաշտպանաց և բարերարացը, որոց միջոցաւ Վերին Տեսչութիւնն կամեցաւ զանազան փորձութեանց և դժուար պարագայից մէջ անմիտ պահել այս լրագիրը, և միանգամայն օժանդակ ըլլալ անոր՝ յօգուտ և ի պայծառութիւն ընդհանուր Ազգին:

Բայց Արարաբեան Արշալոյս արդեօք իւր կոչմանը վերաբերեալ ծանր պաշտօնը կարող եղաւ ճանաչելու. արդեօք կրցաւ իւր պարտաւորութիւնները արժանաւորութեամբ ի գործ դնել: Եւ այս օրինակ են խնդիրները, որ ժամանակ առ ժամանակ մեր մտաց առջև ներկայանալով, ստիպումը և ահուգողը կրպատեն զմեզ՝ երբոր մեր պարտաւորութեանց ծանրութիւնը կը բարձրանայ մեր տկարութեանը հետ: Ի վերայ այս ամենայնի այս խորհրդածութիւնները միթէ կարող եղաւ երբեք վհատեցնել զմեզ մեր ազգասիրական ջերմեանդութեանը, բաւ լիցի, այլ ընդհակառակն մեր տկարութեան մեծութեան չափով մեր ճիգը և ջանքը աւելցուցինք. արիւթութեան գօտին մէջ բերնի կապեցինք, աղէկ գիտնալով թէ, Յաղթող է ամենայն աշխարհայեան, և հետեւեալ ամէն հնարաւոր միջոցները ի գործ դրինք, որպէսզի արդիւնաւոր ըլլայ հասարակութեանը մեր տկար ծառայութիւնը, և ազգին պայծառութեանը և յառաջդիմութեանը օգնէ:

Եւ նպատակին հասնելու համար առաջնորդ ունեցանք մեզ ՀԱՅՐԱՍԻԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆԸ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆԸ, ԵՒ ԵՂԱՅՐԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆԸ, հետեւ կենալով միշտ երկպառակութիւններէ և անհիմն հակադրութիւններէ, իբրեւ մահահրաւէր ժանտախտէ մը. և ահա այսպիսի ապահով առաջնորդութեամբ միայն Արարաբեան Արշալոյս կարող եղաւ անվտանգ և ողջամբ հասնելու իւր տասնամեայ ընթացից սկիզբը: Իսկ եթէ երբեմն այս սահմաններէն մասամբ ինչ

դուրս ելած կերեի, կամ անգիտութեամբ է կամ սխալմամբ և կամ յակամայից բռնադատեալ վստիկոյ հասարակութեան ներողամտութեանը վրայ կրնայ փտահանալ: Եւ բարեհալած յայտ հասարակութիւն ի սկզբանէ անտի համակրական սէր ցոյց տուաւ Արարաբեան և անոր մարդկային պակասութեանցը վրայ ներողամիտ աջօք կրնայի միշտ, ուստի մեր մտերմ երախտագիտութեան հաւատովքը խոնարհաբար յայտնելով այսօր ազգին ընդհանրութեանը, կաղաչեմք որ նոյն վեհանձնական զգացմունքը շարունակէ միշտ, աներկբայ ըլլալով որ այսպիսի համագային հզօր պաշտպանութեամբ մը Արարաբեան Արշալոյս ևս առաւել դիւրութեամբ և սրաշուքութեամբ կարող պիտի ըլլայ հասնել իւր դէմ դրած աղբօգուտ ամենացանկալի նպատակին. որ է ազգին բարոյական, ուսումնասիրական և բաղաժանան յառաջդիմութեանը նպատաւամտաց ըլլալ որչափ որ կարելի է:

ՆԱԽԲԵՐԱՆԱԿ

Կոտայի նուագիչ, 16 Օգոստոսի:

Պարեմի տնտեսութեանը ամսուս 8ին երկուշաբթի օրը սկսեց մայրաքաղաքի մէջ, որուն առաջին իրիկունը պատնէշներուն և Պոսթօրը խորխորած նաւատորմիդէն թնդանթները աւել տեցին: օսմանեան ազգին խառնակ վերջին օրն ըլլաւ:

Վեհափառ Արքայն ըստ սովորութեան Պարեմին առջի օրը Սուլթան Սէյիտի միջոցով զնայ մեծ հանդէսով, տեղութեւն բաղաժանական և պատերազմական պաշտօնէից ընկերութեւն:

Վարդապետ հրամանաւ հետեւեալ փոփոխութիւնները եղան:

Վարդապետ Պարալի նախկին կառավարիչը օսմանեան արշալոյսի ընդհանուր կառավարիչ անուանեցաւ, փոխանակ Սուսա Սալթիթի փաշային:

Սալթիթ փաշան Պարալի կառավարիչ անուանեցաւ:

Հասան պէյը Թեմեմուսի կառավարիչ անուանեցաւ:

Վանսայի եկամտից դիւանապիր Քաթիպ է:

Ֆէնտին, Նէվէշի կառավարիչ անուանեցաւ:

Տուրքիճէի նախկին գալմագամ Ամէտ աղան, Սեյիդին եկամտից գանձապետ անուանեցաւ:

Վսեմաշուք Սեյիթ փաշան Պոստայի կառավարիչ անուանեցաւ փոխանակ բարձրագոյնի (Պիշա փաշային, որուն Սեյիթի կուսակալութիւնը յանձնուեցաւ: Եւ փոխափայլ Համիտ պէյը Պոստի տեղակալ գալմագամ կարգեցաւ:

Սեմաշուք միտար Տ.Ս. Քէր, որ Սեյիթի կայի Սիսիցեալ Նահանգաց գեսպանն էր ի կողմնադնուպօլս, իւր կառավարութեան հրամանաւ այս պաշտօնէն զրկուեցաւ և անոր տեղը փոխափայլ միտար Տուրք Սարք Սեյիթի կայի գեսպան անուանեցաւ, և մինչև մէկ ամիս պիտի գայ ի կոստանդնուպօլս իւր բարձր պաշտօնը ի գործ դնելու: Եւ երբ ելի և գիտնական անձը որ Սիսիցեալ Նահանգաց ծերակուտին անդամ է, խիստ տեղեակ է արեւելեան հնութեանց և լեզուաց:

Արտանդնուպօլս մէջ այս օրերս տեղութեւն զբամանցի խորհուրդի անդամներ խալիֆէն Քալիֆէն և տարածող մեծ ընկերութիւն մը բռնեց են իրենց գործիքներով մէկտեղ, ասոնց մէջ ամէն ազգէ և ամէն բաղքէ մարդիկ կան. գրեթէ 2, միլիոնի թիւեր 500 և 1000 զուրու շուք և այլն մինչև հիմա շնորհ է, կառավարութիւնը ասոնց դատաւարներ տեսնելով ըստ օրինաց պատիւին տարու է անապառապէս:

Վստիփալիկ Նոյս ընկերութեւն Քալիֆէն Վստիփալիկ շաքեհաւը, որուն մէջն էին Վալաքիայի և Սիսիցեալի իշխանները ամսուս 11ին կալազ հասան, ուր Հիւսէ իշխանը Սիսիցեալ իշխանին մտք բարեկ տղայնը տալով դուրս ելաւ բոլոր իր մարդիկներով և մաքրանոցը զնայ. ծովագետքը ի պատիւ իշխանին շատ բաղմուն թիւն եկած էին, նմանապէս եկեղեցականները և երեւելի պաշտօնէրը:

Սիսիցեալ իշխանը իր ծամբորդութեամբ շարունակեց գէպ ի Վարալի բայց շատ ցաւալի դիւպուած մը պատահեցաւ, երբոր շաքեհաւը Վարալիային նաւահանգիստը հասաւ, իշխանին ուղեկցը և փետան պարոն Վիլլարան մաղկը մը տաւ, որ ամենէն առաջ դուրս ելնէ, ծանապարհին մաղկը դարձաւ ու պարոն Վիլլարան Վանսէ գետը ինկաւ, թէպէտ խալիֆ օգնուէ:

ԲԱՆԱԿԱՆ

Մաշկաթի երկրին վրայ տեղեկութիւն Սման գաղափարէն լրագիրին քաղաւ:

Մարտիկի, 8 յունիսի, 1849: Վանի մը օրէ ի վեր, Մաշկաթի իմամին գրօշակը կրող եւ աւայմ նաւը կը գտնուի մեր նաւահանգստին մէջ, որուն անունը Քաթիպէն է: Սեյիթ փոփոխութեւն գետ աղէկ ծանցուորութիւն չունի Մաշկաթի հետ, որ այս տեղութեան մայրաքաղաքն է, Վալաքիէն նուաճեց ու ուսումնաց 1507ին, ետքը Փորթուկալցոց ձեռքը մնաց մինչև 1648 որ ատեն պարտաւորեցան Քաթիպէն ձեռքը յանձնուիլ: 1690ին ժամանակները, Մաշկաթի Քաթիպէնը այնքան ահաբեկու եղան ասպատակութեւն, որ անդղկայիք քաղաքին տիրել ու զանկա կործանել ուղեցին, բայց իմամը զսպեց ետքը ասպատակները: Իմամին կառավարութիւնը նահապետական է ու Վաթանին համեմատ, Սեյիթ նաւատորմի մը բաղմունքը զօրք ունի, բողաքական օրէնքը անապառ է, ու մեծ արտօնութիւններ ունին բնակիչները: Պապականները, Հայերը,

(Ս) Մաշկաթ կամ Միսիթ Պարալիյին ծոյն մօտ Օսման նահանգին մայրաքաղաքն է:

Հրէայները և այլն որ այս քաղաքը կը բնակին, օրէնքի առջև անկողմնասիրութեամբ արաբացուող հետ հաւատար են: Մաշկաթի տարիկանութիւնը այնպէս կանոնաւոր է որ գողութեւն խօքը չըլլար, թէ և գիշեր ցորեկ պարանքները երբեմն փողոցներուն մէջ կը մնան: Մաշկաթ Քաթիպէն զիստաւոր ծովաքաղաքներէն մէկն է, ու շատոնց Պարսկաստանի, Քաթիպէ և Հնդկաց առուտուրին համբարանոցը: Վաթան հանած զիստաւոր պարանքներն են. խահլէ, արմաւ, խէժ, զմուռ, չամիչ, համեմներ և այլն. շատ մարդերիտ կը կարգէ Պարսկաստան:

Իմամը շատ ստացուածոց տէր է, ու ասկէ զատ Սեյիթի կայի արեւելեան ծովագետքին վրայ հասարակածին հիւսիսային և հարաւային 10 աստի ծաններուն տակ ընդարձակ երկիր մը ունի: Շատոնց է որ իմամը այս կողմի կը թուութեան ետեւէ և ուր սեւերուն առուտուրը կը ըլլայ: Ստեյ մէջն է Օսմանի կողմն, հարաւային լայնութեան վեց աստիճաններուն մօտերը, որոր ծովին վրայ է փաղ քամին ու անձրեւները կը գողցան զան Մաշկաթէ և անոր շրջակայներէն աւելի, որոնք արեւուն հրատապ ծառապալթներէն կայրին: Իմամ իմամը իր աթոռը Մաշկաթէն Օսմանի կարգեցաւ, որ հոս կը գտնուի, ու այս օրերս

փոխադրեց, թող տուալ իր 28 տարեկան տղուն Արաբիայ երկիրներուն կառավարութիւն: Իմամը արգարատէր ու իմաստուն մարդ է, ու իր բաղաժանութիւնները համբաւ գտած են: Մաշկաթ օրծութեան շատ ջանք ունի, ու մեխակի մշակութեան համար ըրածը երեւելի է: Ստորուանէր, Օսմանի կողմն, Պարսկային ծոյն և կարմիր ծովուն առուտուրին կենդանի է:

Տասնուհինգ տարիէ ի վեր է որ իմամին նաւերը Սիսիցեալ Նահանգները և չորս տարի է որ Սիսիցեալ, սկսան երթնել կաթիլին ընդ: Սեյիթ նաւահանգստեան մէջ գտնուող նաւը 2 անգամ Սիսիցեալ գացած է, ու մէջի մարդիկը դիւրութեւն անդղկարէն կը կոսին: Սեյիթ տարիէ ի վեր է որ իմամին մէկ ազգականը բարձրագոյն պաշտօնով մը Սիսիցեալ իրկուեցաւ, ու ան ատենէ ի վեր Օսմանի կողմն անդղկայի հիւսիսային մը կայ: Սիսիցեալ, սեւերուն առուտուրը ընդհուր ետեւէ եղած ատենը, իմամին հետ ըրած գաղափարութեամբ յաջողաբար խափանեց այս վաճառականութիւնը: Վաթիպա ալ, Օսմանի կողմն հիւսիսային իրկեց, բայց քանի մը ամիսէ ի վեր մեռած ըլլաւ, անոր տեղ, Սեյիթ Սեյիթի կարգեցաւ, որ հոս կը գտնուի, ու այս օրերս

Հասան, բայց դժբաղդաբար մարմինը 2 ժամ ետքը գտնուեցաւ: Այս ողբալի դիպումը մեծ սուգի և տրամաթեք մէջ ձգեց Սթիրակէյ իշխանը և իր հետը եղողները, նմանապէս բոլոր քաղաքը, փանդի պարոն Վիլարան մեծ համարում ունէր բոլոր իշխանութեան մեծամեծներուն առջևը ու հասարակապէս ժողովուրդը զինքը շատ կրպատուէր:

—Հիբա իշխանը սամուս 15ին արգելանդէն ելաւ և 16ին կարգուեալ հանդէսի մը գնաց որոնք Վարդի փաճառականները ըլին ի պատիւ իշխանին: 17ին Վարդէն մեկնեցաւ: Կաշ երթալու:

—Ահա Երբայն հրաման ըրաւ որ մեծ ոսկեղէն մետաղ շինուի դրամանոցը, ի յիշատակ Այսթիւ մզկիթին նորոգութեանը: մետաղին մէկ կողմը Տաճարը պիտի ներկայացընէ ու միւս կողմը արքայական նշանագիրը:

Ժողովուրդը Բոնտանդիսիւր օրագրութեան օգոստոսի 19 թիւին մէջ կըկարդային: Դրամանոցի պատկերը Երբայնի բանակէն գրուածները, որոնք Պարսիկէն հրատարակուած են, և որոնց քիչ մը համաձայն քաղաքը առ հետեւեալն է:

«Երբայն 26էն գոնե մը զօրք Հերմանդաւանէ մեկնեցաւ, և 29ին առանց թշնամիին հանդիպելու Սեկիսիւր մտաւ: ուրիշ գոնե մըն ալ զօրապետ Տիբին հրամանատարութեամբ թէյս գիւղին տիրեց սաստիկ կռուելով: բնակիչներուն զուգածին նախելով: Թշնամին 4000 հոգիով 9 թնդանօթով իւժղահէլին կողմը քաշուեցաւ, բայց զօրապետ Տիբին փնտրուեցաւ, և շատ զօրք կորսնցնող մեծանդերով ու վիրաւորուածներով և 19 հոգի ալ գերի առաւ: մեր կողմէն մէկ պաշտօնաւոր մը սպանուեցաւ ուրիշ մըն ալ վիրաւորուեցաւ ու 18 զինուոր սպանուեցան: Մեր բանակէն գոնե մը զօրք որ Սեկիսիւր մտած էին մինչև յուլիս 31 հոն մնացին, նոյն օրը առաւօտեան ժամը 11ին (ըստ լատինացոց) թշնամիներէն 6000 հոգի 12 հատ թնդանօթներով Պէմին հրաւանտարութեամբ գէպ ի Սեկիսիւր եկան: բոյց չհամարձակեցան վրանիս յարձակուելու: Առաւելը հետեւեալ զօրաց գլխաւոր հրամանատար Սիսիւրը անոց վրայ խրկեց զանազան հետեւեալ և ձիաւոր զօրաց գոնե մըն, որոնք մեծ արեւութեամբ պատերազմելով թշնամին հաղածեցին, ու մեծ փրօտներ պատճառեցին անոց, պատերազմը մինչև գիշերուան ժամը 7ին (ըստ լատինացոց) թշնամիներէն 1500ի չափ մեռան, 8 հատ թնդանօթ և սայլերով պաշտօններ առին: նաև Պէմին իր հետեւեալ կապը բռնեցին, որուն մէջ իր թղթերը գտանք: մեր կողմէն 40 զինուոր ինկան 2 պաշտօնաւոր և 165 զինուոր վիրաւորուեցան:

Պատերազմին սկիզբը կորսնցնողները Վեհափառ Կայսեր պաշտօնականներէն զօրապետ Սթիրակէյին: որուն ունեցած պատեւարդական սաղմոնները մեծ յղարի կատային: Ասանձը որուն մահը մեծ ցաւ տուաւ ամէնուն, ալ կողմէն գնդակով մը զարնուելով երկու ժամին ետքը մեռաւ:

Յուլիս 31, Սեկիսիւրին մօտ ըրած յաղթութիւնէն ետքը, զօրապետ Վիլարը պատրաստեց չարածեց գէպ ի իստիսիւրէն: երբ որ Գերեթիւր հասաւ, Զօրապետ Վիլարը իմանալով որ Պէմին իր զօրքերով իստիսիւրէն ճանապարհը թողուցեր գէպ ի Մարտիսիւրէն: քաղեց և, աճապարեց անոր ետեւէն երթալու որ չըլլայ թէ իր աչքին առիւթէն հեռացնէ զանկա Պաշտօնաւորայի մէջ թէ զօրապետ Կրթիւնիսիւր զօրքերը Մարտիսիւրէն ինչ են, ու թշնամիին բանակը արգէն Կրթիւնիսիւրէն: անշուշտ պատրաստեալներէն միտքը Հերմանդաւանի վրան քաղել էր, ուստի Վիլարը իսկոյն որոշեց որ մեծ շտապով քաղէ օգնութեան հասնելու փառագաւոր տեղը: Օգոստոս 3ին Վիլարը իր բանակով Կրթիւնիսիւր հասաւ, ու ճին անկէ մեկնեցաւ, օգոստոս 6ին Ռուս:

պիտի նաւ մանէ իր պաշտօնին երթալու համար: Վառօղնան, քաղ բին զանազան բերքերէն բերաւ մեզի, ու 6 արաբացի ձիեր աղէկ տեսակէ որոնք Վարդի կառավարութեան ընծայ պիտի տրուին, սուսեր մըն ալ Մարտիսիւրի կառավարիչին համար որ ոսկիով զարդարուած է: Կրթիւնիսիւր եկաւ նաև հաճի Տերթիւր, որ իմամին հաւատարիմ քարտուղարն է, իբրև գեսպան մեր կառավարութեան մօտ:

Համար աղջիկն մը բարբարոսութեանը:

Մէկ հինաւուր զինուոր մը, որուն մէկ ոտքը փայտաշէն էր գիւղ մը հասածին պէս հիւանդ ինկաւ պառկեցաւ, այսպէս տկարացած՝ ստիպուեցաւ՝ յարդանոցին մը մէջ պառկիլ և հոն անտանելի ցաւ կըկրէր: Բայց գլխովին անինամ չմնաց: փանդի Լապրաբիսի անուանով մէկ աղքատ կողովալաճառի աղջիկ մը շատ մեղքեցաւ զանիկա և ամէն օր անոր այցելութիւն կընէր և դրամ մը կուտար: (Օր մը զինուորը անհանգստութեք մը ըստ Լապրաբիսի, իմ սիրելի աղջիկն այս առտու իմացայ որ գուն մէկ աղքատ մարդու մը աղջիկ էս եղբւր, արդ անկեղծութեամբ ըսէ ինչի թէ ինչի տուած ստակներդ ուսկից կըշահիս:

սոց կայսերական զօրքեր: Հերմանդաւանի դիմացը հասան:

Զօրապետ Համարը որ չէր կրնար իր ունեցած զօրքերէն և ապաւանի աւելի եղած պատրաստեալներուն զօրքերուն հետ կռուիլ, անոր համար աւելի օրէն քաղաքը պարպեր ու մեծ կարգադրու: Թամը մինչ ի Տիբիսի քաղաքէր էր: զօրապետ Վիլարը հոն հասածին պէս իսկոյն հրամայեց թշնամիին վրայ յարձակուելու:

Ապտոմանները որ մինչև Գարդգուրի ընդարձակուած էին իրենց ձախ կողմէն ձիաւոր զօրքերէն սաստիկ հարուած ընդունելէն ետեւ: բոլորովին ետ դարձան փախչելու ու մեր հեծելազօրքերը և հետեւեալները մինչև Կրթուս հաղածեցին զանոնք: հազարէն աւելի Հունգարացի ուսանողացն, 15 թնդանօթներ առինք: 1200 գերի բռնեցինք, շատ մը զինքեր և պատերազմի պաշարներ նմանապէս երկու թողալինք առինք, ահա ասոնք են մեր աս պաշտօնաւոր տրուած յաղթութեան օգնութիւնը: պատերազմական գերիներուն մէջ քանի մը պաշտօնատար կըգտնուին Պէմին հետեւեալներէն: իսկ ինքը հազիւ թէ ժամանակ ունեցաւ իր մնացած զօրքերով գէպ ի Գարդգուրի փախչելու:

Կապիւն գերիներ կըճանոցանէին թէ յուլիս 31ին եղած պատերազմէն ետքը, ինչպէս որ վերը պատմուեցաւ Պէմ գէպ ի Հերմանդաւանի վրան ուղղեցաւ: որ Ռուս զօրապետ Համարը կըտիրէր, անտեղի տիրեց և հոն գտնուած պատերազմական պաշարները ունեւէն ետքը անկէ մեկնեցաւ, բայց չէր գիտեր գէպ ի ուր գնաց: նոյն գերիներ կընէին թէ օգոստոսի 6ին պատերազմը Պէմին հետ չէր: այլ Սթիրակէյ հետ որ կըհրամայէր գոնե մը Հունգարացի զօրաց վերջ հազար հոգիէ բաղկացեալ:

Օտեղման օրէ (թերեւ յոս օրագրին օգոստոսի 15 թիւին մէջ ըստ լատինացոց, Վեննայէն նոյն ամսու 13ին տրուած հետեւեալ լուրը կըկարդանք:

«Բարբիլէ իշխանը արգէն Կրթուս վարտներ տիրած է և Բօսիսիւր Բանդիսի քաղաքէր է, անդակալ մարաշիստ Գօթիքը այսօր գնաց (13) ի Վիշէլգուրի և իր առաջադաս զօրքը մինչև Հօշթառ քաղցնէրով: Օտեմին Սթիրակէյ և Կրթուս անուն Ռուս զօրապետներուն հետ միտարեցաւ: ուստի հիմա իր բանակը 40,000 հոգիէ բաղկացեալ է, և վաղը (14) անկից ճամբայ պիտի ելէ թշնամիին յաւաքանալու:»

Եմարտիսի խորհուրդ օրագիրը իր օգոստոս 12-24 թիւին մէջ կրէ, թէ Հասարակութեան մէջ կըհաստատուի որ Վեննայի խորհրդարանը և Գօթիսիւր հաղաղակցութիւն ունեցէր են, ու մէջերէն ինքի եղբւր էր զինագաւառում ընեն, սակաւ սկիզբ պիտի ըլլայ մէկ հաստատ հաշտութեան մը և ինկատար իշխաւորութիւն ունեցող Հունգարացիներ ժամանակէ մը ետքը Վեննա երթալու են, ուրտեղ Ապղիսի և Գարդիսի զօրապետներ միջնորդութեան պիտի ընեն որ սկսուի խորհուրդ ընել մէկ միջոց գտնելու համար:»

Եմարտ 6-18 Պարսիկէն եկած գերիներ կըճաւորուեն, թէ Տիբիսիսի և Մարտիսի զօրապետները շատ պաշտօնեաներով Վարդիսի թիւր Սթիրակէյ փախեր են, կէօրիցը Տեպրեցին և Կրթուս Վարտանի մէջ տեղ իր բանակը ժողովէր է, որ գէպ ի Վրանսիսիսիս գնալու է իր գունդերովը:

—Վրանսիսիսի զօրքը դուրս ելելով, Բապիսի բերդը մտաւ, ուրկից շատ զէնք՝ հանդերձներ և շատ տեսակ պաշարներ յախշտակեց:

—Հունգարացիք Վրանսիսիսի բերդն ալ առին: Պիլիքատին լուրերը մինչև 6-18 օգոստոսի կըճանուցանեն:

Պարոն Հայաւու օգոստոս 9ին Սանդ-Անդրէյի մէջ Հունգարացիները չարաչար զարկաւ, նմանապէս Վրանսիսի մէջ ալ զարկաւ որ 9 ժամ տեւեց պատերազմը, Հունգարացոց կողմէ 80,

000 հոգի կային որոնք 14 թնդանօթ կորսնցուցին և 7,000 գերի տուին, մաճառներուն մէկ մասը մեծ շտապով իսկոյն քաշուեցան, մէկալ մասն ալ Վրանսի ճանապարհը բռնեցին:

—Վրանսիսիսի բանակը ետքը Վրանսիսի գնաց:

—Վրանսիսի ալ աւելի կարեւոր և շատ յաջողակ լուրեր առինք կայսերականաց վրայով: Հայաւու Սթիրակէյ մէկ կողմէն պարոն Լապիսի միւս կողմէն մեծ յաղթութիւններ ընելով Վանաթ և Թայս գետերը անցեր այնպէս հարածեր են թշնամիները, որպէսզի այս կողմերը (Օրաթիս) բռնեցին ու քանի մը գիւղերէն զատ մաճառներուն ձեռքը բան չէ մնացեր: վերջապէս առ ալ կըտուի թէ կէօրիցը բաղմանութիւն զօրքերով անձնատուր ըլլալու գաշնագրութիւն ըրեր է:

—Մարտի 6-18

Երթիսի 27 Յուլիս: Մէկ միւստ —Վրանսիսի մահը ձեզի իմացուցինք, որուն հասար 80 ամեայ էր, Վաւալա գիւղաքաղաքը (Վուսիսի) ծնած: կրէն թէ իր պատմութիւնը առ օրերս պիտի տպուի: ուրեմն մենք անոր յուշարկաւորութեան հանդէսը կըստորագրեմք հաւատարմաբար: 22ին առաւօտուն մեռաւ շատ տագնապիներ կրէլէն ետքը, ու Սիսի փաշան իսկոյն անոր մարմինը Վահիթ տանելու պատրաստուինքը հրամայեց: մարմինը կրկին կապարեայ և փայտեղէն անտուկներու մէջ գնելով՝ վրան ալ ծանրագին քաշիլի ցիսի ծածկած, հին ունեկնութեան սրահին մէջ տեղը դրին, որուն չորս կողմը իւրաքանչիւր բոլոր երկերի աստիճանաւորները և պաշտօնատարները ժողովուեցան: 23ին առաւօտը Վրանսիսիսի նաւահանգստին մէջ եղած նաւատորմից և բոլոր փաճառականի նաւերը իրենց կայմարուն վրայ, նմանապէս օտար տեղութեան հիւպատոսարանները գրօշակներ բացեր էին մինչև կայմարուն կէսը ի նշան սգոյ: Վրանսիսիսի զօրքերը սգոյ փառաւոր հազուսները հազած և թմբուկի սեւ քօղով ծածկուած՝ անթիւ բաղմանութեամբ ամենայն աղագոյ, մարմինը բերին Բալիսիսի մինչև Բօթիսի սիւնը՝ անկից Վահիթ տանելու, և հետեւեալ օրը Վահիթ հասաւ: ուր քանի մը ժամ իր աղջկանը պալատը դնելէն ետքը, կէսօրէն ետեւ Մէկ միւստ—Վրանսիսի փաշան իր շինած մզկիթին գերեզմանին մէջ ամփոփեցին:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԵՄԻՐԱՆ

ԱՅԻՂԻՍ: Լոնտոն, 7 Օգոստոսի ըստ լատինացոց: խորհրդարանին ժողովը (Բարլամենթս) երկարեցաւ ամուս 1էն մինչև առաջակայ հոկտեմբերի 9: նորին վեհափառութեան անուամբ ըրտերուն խորհրդարանին գահեթեցը կարգաց հետեւեալ ատենաբանութիւնը՝ 2 խորհրդանոցին անդամներուն ներկայութեանը, որով կըճանուցանէր առ յապաղումը:

«Միւրտը և պարոնայք Վեհափառ Թագուհին մեզի հրաման ըրաւ:

եկաւ անոր: հիւանդը իմացուց անոր շուտ մը իր բարերար աղջիկը: —«Մենք կրես»՝ աղապակեց պաշտօնատարը, մէկ խեղճ աղջիկ մը այնքան բարերարութիւն ըրաւ բեզի, ես որ քու զօրագլուխդ եմ, բեզի մէկ բան մը պիտի չունեմ: Սոյոք գիւր նա առ շուտով կերթամ պէտք եղած հրամանները տալու, որ գուն աղէկ բնակարան ունենաս և բեզաղէկ նային: ամէն բանը կարգաւորելէն ետքը հիւանդին համար, փոքրիկ Լապրաբիսիսի տունը գնաց այցելութեան: իմ բարի աղջիկս ըսաւ՝ սիրտը ելած, քու բարերարութիւնդ զիս յարտասուս շարժեց: հիւանդ զինուորը մէկ հանապազօրեայ օգնութիւն մը բնկաւ բեզմէ: առ սիրելիս: այս քուսկը քանի մը ոսկով բեզ կը պարգեւ եմ ի նշան իմ երախտագիտութեան: ո՛հ պարոն ասիկա շատ մեծ պարգեւ մըն է ըսին բարի աղջիկին ծնողքը: ամբնջալով՝ Վիկա մէկ պարգեւ մը չէ ըսաւ զօրագլուխը, այլ այս հրեշտակային բարք ունեցող աղջիկին փոքրիկ փոխաբան մը, մէկ փոքրիկ պարգեւ մը, փանդի մէկը իր ոտը մութեան փոխարէն երկրի վրայ չընդունիր, այլ երկինքը յիման թագաւորէն:

Թարգմանաց յիշատականէ
Լ. Ս. Սարգիսի Հալիպիսիսի:

ձեզի յայտնեցու՝ թէ հասարակութեան գործընդունելու վիճակը կրնէրէ իրեն , ձեզի հրաման ընելու որ ազատ ըլլաք խորհրդարանը գալէն , ու հիմա կուտան ժողովը վերջացնելը : Այսին վեհափառութիւնը մեզի հրաման ըրաւ իր գործունակութիւնը ձեզի մատուցանելու ձեր սովորական անխնայ աշխատանքը համար , որով ձեր պաշտօնին մէջ եղած ծանր և դժուար պարտաւորութիւնները կատարեցիք :

Թագուհին կրկին երայցնէ ձեր հաստատած նաւարկութեան օրէնքները , կատարեալ փտահալ ըլլալով որ իր ժողովուրդին գործունեայ ոգին , յաջողակութիւն և անխնայ աշխատանքը աշխարհքին մեծ մասին մէջ առեւտուրը պիտի ընդարձակէ . նմանապէս ծովուն վրայ ալ ազգային նախնի հոգեւոր պատուանունը պիտի պահպանէ :

Թագուհին մեզի հրամայեց որ ծանուցանենք ձեզի՝ թէ իր ունեցած բարեկամական հաղորդակցութիւնները օտար տէրութեանց հետ , իրաւացի փտահալութիւն կուտան իրեն որ հաշտութիւնը պիտի շարունակուի :

Իրաւից և հանձնարքի մէջ եղած հաշտութեան առաջին պայմանները նորին վեհափառութեան միջնորդութեամբ ստորագրուեցան : Այսպիսով Թագուհին կը յուսայ որ այս դաշնադրութիւնը յառաջիկայ պիտի ըլլայ մէկ հաստատուն և անողական հաշտութեան մը : Երբեք վեհափառութիւնը շարունակ պիտի ջանայ որ հաշտութիւնը վերահաստատուի : Իրաւիցի ան կողմերը , ուր հիմա խռովութիւնը կրտիրէ :

Պարսկացի հասարակութեան խորհրդանոցին Թագուհին մեզի հրաման կրնէ շնորհակալ ըլլալու ձեզի հասարակութեան ծախքերուն վրայ ըրած բնութիւններուն համար :

Հասարակութեան ծախքերը շատ նուազեցան այս տարի , Թագուհին ալ աւելի պիտի ջանայ որ խնայողութիւն ըլլայ հասարակութեան ամէն տեսակ ծախքերուն վրայով :

Սիրտը և պարսկացի

Թագուհին մեզի կը հրամայէ շնորհաւորել ձեզի Բունժապի պատերազմին բարեբաղդ փախճանը , կառավարութեան ջանքը շնորհատանի մէջ , և զօրաց քաջութիւնը պատերազմին մէջ մեծ իրաւունք ունին մեծափառ Թագուհին շնորհակալութեանը արժանի ըլլալու :

Թագուհին գործունակութիւնը տեսաւ իր հպատակներուն ունեցած հնազանդութիւնը օրէնքին , իր անցած խորհրդարանին մէջ ըրած ատենաբանութեանն ի վեր :

Սեր սահմանադրութեան յատուկ եղած փառաւոր ընթացքը ան է , որ կարգաւորութիւնը հաստատ Ժնայ , քաղաքական և անձնական կատարեալ ազատութեանը հետ : Այսպիսով Թագուհին

գուհին ուրախութեամբ սրտի կը տեսնէ որ իր հպատակները խաղաղութեամբ ծարտար արուեստներուն մէջ կը յառաջանան , բայց շատ ալ կըցաւ ի միացեալ Թագաւորութեան մէկ կողմի սատակ տառապանաց շարունակութիւնը տեսնելով :

Թագուհին մեծ ուրախութեամբ կը տեսնէ ձեր վեհանձնական ջանքը այս թշուառութեան ծանրութիւնը թէ թէ ցընելու . նորին վեհափառութիւնը մեզի կը հրամայէ շնորհակալ ըլլալու ձեզի որ հաստատ առաջադրուէք կաշխատիք տա հասարակ Բունժապի վիճակին բարեւուութեանը համար :

Թագուհին եւանդաբան սրտով կը յուսայ որ զէպքերը անօրինակ Վեհափառութեան պիտի հաճի խորհրդարանին վաւերացուցած օրէնքներուն ազդեցութիւնը յաջողեալ , և իր Բունժապի ժողովուրդին երկարատեւ և համբերութեամբ կրած տառապանացը փոխարէն՝ առատ հունձ մը և ներքին խաղաղութիւն մը շնորհեալ :

Այսպիսով Թագուհին և Բունժապի իշխանը իրենց արքայազուն լաւ կընելով օգոստոսի 1ին ծամբայ ելան քանի մը քաղաքներ այցելութեան երթալու : Այսպիսով Վալդէի շոգեւաւով և հետեւին ալ փոքրիկ նաւատորմով մը ունենալով , ուր որ կերթան՝ ժողովուրդը ուրախութեամբ կեցցէ մեր Թագուհին կեցցէ մեր Թագաւորական գերդաստանը աղաւակելով կընդունին զանոնք , և ի պատիւ նոցա հանդէսներ կընեն :

ԳԱՅԻՒՆ . Փարիզ , 9 Օգոստոսի ըստ լատինացոյ :

Օրէնդարական ժողովին մէջ ամուսն 9ին մեծ յուզմունք եղաւ , խօսքը Փարիզու պաշարման վիճակին համար էր . ձախակողմեանց մէկ մասը հաճութիւն չտուաւ , որ հողաբարձութիւնը և կառավարութիւնը բնեն զանազան բաներու համար եղած կանոնները մասնաւորապէս տարրանին օրէնքին անհնազանդութեամբ վրայով , որ դատաւարանի տակ մտնալու չէ քանի որ պաշարման վիճակը կը շարունակուի : Այս պայմանը ընդունուեցաւ 295 բուէրկուութեամբ , ընդդէմ 260ի :

Կառավարութիւնը վճիռ մը ներկայացուց ժողովին , որով 72 հոգի յունիսի 13 պատահած քաղաքական անցքին մէջ յանցանաւ որեւէ բան : Հասարակաց գանձուց պաշտօնատարը բոլորովին անակնկալ օրէնքի մը առաջարկութիւնը ներկայացուց ժողովին , որ սատակ ազդեցութիւն պատճառեց . 100ին 1 տուրք կուգէր գնել և կամուսներուն վրայ , յաջակողմեանք թէպէտեւ շատ տհաճութեամբ մոտիկ ըրին այս առաջարկութիւնը , բայց կը հաւատարմութեամբ ըստորում ժողովին մեծ մասը հասարակօրէն մօտեւ Բաւիլին խօսքը մոտիկ կընեն , դէմ գնելու չեն այս առաջարկութեամբ : Ժողովին մէջ սատակ վիճաբանութիւններէն

եաքը զօրացուց Բաւիլին և աւելցուց սրտաւեցաւ . մէկ օրագիր մը կըսէ թէ ասոր պատճառը Հռովմի մէջ եկեղեցականաց ատենանին վերահաստատութեամբ տրուած յայտարարութիւն է . կըսէ նաեւ թէ՝ Փարիզի պաշտօնատարները հետագրական պիտի չուր առած ըլլայ , որ Պապը գաղղիայի առաջարկած պայմաններուն չհաճիր համարուի ըլլալ . զօրացուց Բաւիլին հետ մեր զօրաց կէտը ետ պիտի դառնայ :

Հասարակութեան թէ գահէրկցը , գաղղիայի քանի մը գաւառներուն երեւելի քաղաքները պատրուելու համար ծամբայ ելաւ քանի մը պաշտօնատարներուն ընկերութեամբ . գացած տեղերը մեծ ուրախութեամբ կընդունին զինքը , ժողովուրդը կեցցէ մեր հասարակապետութեան գահէրկցը կըսուայ . երբեմն ալ ամէնք կեցցէ կայրը կաղաղակեն . որ այս աղաղակը հասարակութեան գահէրկցին տհաճութիւն չուտար այլ առաւել կուրախացնէ :

Կալէի որ Պարսկ օրագիրը այսպէս կըսէ . « Խոյսերութեան ճանապարհաւոր Օրէնքները կըբաւեն , կուգեն որ գահէրկցին 10 տարուան համար Բունժապի տիրութեամբ տան և հաստատեն , մինչև որ Բունժապի թուրք Փարիզի կոմսը իր կատարեալ հասակին համար , մօտեւ Բունժապի առաջնորդն է և հետեւեալ Թագաւորականներուն առաջնորդը , որոնք կըլաւորան իբր թէ իրենց անգիտութեամբ գործը այս վիճակը ունենայ » :

Արաքսիտ Սօլիթարին մահուամբ , գաղղիայի մարաշասխաններուն թիւը 5ի իջաւ , մօտեւ Սոլիթ կայսերութեան ժամանակին մարաշասխաններէն . պարսկացի Դերար , Եթովպիայի թէյլ և Տօտարա Պարսկի Բունժապի թագաւորութեան ժամանակը անուանեցան , իսկ մօտեւ Սարմիթը նմանապէս կայսեր ժամանակը բարձրացաւ այս բարձր ստորնախնի , բայց 1830 յուլիսի ապստամբութենէն ետքը մարաշասխաններուն կարգը չյիշուիր :

Այս Թագուհին գաղղիական ազգային փոխանորդներ որոնք ամէնէն աւելի հակառակ կողմնակիցն են , պարտաւորեցին զժողովը Հունգարիայի վերաբերեալ առաջարկութեամբ մը : Այս առաջարկութիւնը համառօտեալ է այսպէս :

Հօդ . 30 . Գաղղիական հասարակապետութիւնը կը շնորհակալ հունգարացոյց անկախութիւնը և ազգայնութիւնը :

Հօդ . 31 . Վործադիր կառավարութիւնը հոր կաւոր եղած զգուշութիւնները ի գործ գնելու է հունգարացոյց սահմանադրականները ամբողջ պահելու համար ընդդէմ օտարականաց միջնորդութեան և արշաւանացը :

ԻՏԱԼԻԱ . Ղենկա-Ալեքսանդրի , Անիէլի Քաղցնի և Վալիերի կարգի նախնիները , որոնք սրբազան Պապէն կարգաւորուած էին ժամանակաւոր քաղաքական կառավարութեան պաշտօնը վարելու Հռովմայի մէջ մինչև սրբազան Պապին վերադառնալ , յուլիսի 31ին Հռովմ հասան ու Քիլիքեան բնակեցան : Կարգի նախնիները իրենց յանձնուած պաշտօնին յարեցին նաեւ պարտաւոր Սերմիթ , Դ . Լ . Պարթօլի Գ . Պարպերին , Ա . Էնիւթիլի և Բալեպարիկա իշխանը : Օգոստոսի 1-ին անոնց յանձնեց բոլոր քաղաքական կառավարութեան ոյժը , և պահեց միայն հասարակութեան ապահովութեան վերաբերեալ կառավարութիւնը :

Հռովմի կառավարիչը պիտի շարունակէ ի գործ գնելու մայրաքաղաքին մէջ յուլիսի 4 յարաւարութեան հաստատած պատերազմական վիճակին մասնաւոր իշխանութիւնը :

Արիպարիկի իր զօրքերով Չեզնաթիքէն քանի չափ ձկնորսի նաւակներուն մէջ մտնելով՝ Սերմիթային ջուրերէն նաւելով փորձ կը փորձէր Վենետիկ երթալու . բայց աւստրիական Օրէալ անուանեալ պատերազմական Պիէր նաւին հրամաւորաւոր Պ . Սքոբիլը տեսնելով զանոնք , քանի մը գնդակ արձակեց վրանին , ու իր մակոյկները խկոյն խրկեց անոնց ետեւէն . այնպէս յաջողեցաւ որ անոնցմէ շատ մը նաւակներ մէջ զօրքերով բռնեց , որոնց մէջ կը գտնուէին 1 հազարապետ մը 5 պաշտօնատար և 138 հասարակ զօրք . իսկ լոյցի , գաղղիացի , անգլիացի , հունգարացի և

ԳԱՅԻՒՆ ԵՒ ՈՉԻՒՆԻՔ

Պահպան հսկեն շունք
ոչխարաց զօրն ի բուն ,
Սինչ չի չիւն ի փարախ
պատառողք վայրատուն ,
Յուզեն քայլքն յետամիտ
ի խորհուրդ խորամանկ ,
Յոյսարացն ի պառակ
յարձակիլ նենգումանգ ,
Իաջողիլ առ նոսա
զպատգամ յոյցին
Կրկնաւոր փոխադարձ
հաշտութիւն ինդրեցին ,
Թէ գայլացն ի վահմակ
շունք պատանգ գնացցեն ,
Եւ ի կոյս ոչխարաց
գայլք կորին դարձուցցեն ,
Օայս գարան ծերք նոցին
հաշտութիւն կարծեցին ,
Պատանդէլ հաճեցան
հսկող շունն ի հօտին ,
Եւ կարի զընացան
մօտալուս վտանգին ,
Ողջն մահ էր դաշնը
զորս գայլք մահեցցին ,
Կաթօյն մինչ կորիւնքն
առ սիրոյ ռոնային ,

Օպատանդ ոչխարաց
գիշերայն խեղդեցին ,
Եւ ահա յեղակարծ
յարձակին քաղաքաց ,
Եւ հարկ առնէին
զայն երամ գաշակից ,
Հիմ գաշնք քակտեցան ,
չարամիտք սնդէին ,
Այսպիսով առ ի ձէնչ
մեր կորիւնք ի գաշտին ,
Չե ոչխարք ինչ զրոյց
յոյցցին կցկտուր ,
Պաշտանցն ի ժանիս
մասնեցան կերակուր :
Ոյց չէին ի միջի
շունքն հսկող պահպան ,
Եւ ազատ երամակն
անաղաղ որսացան ,

Տկարամիտք այսպէս փոյթ
թշնամեաց հաւատան ,
Օբարեկամ ի սրտէ
ընդունայն մոռանան ,
Սինչ նոցին պատրուակ
չարութեան յորդգայթ
Հուսկ անկցին չարաչար
գահալէթ ի խոնարհ ,

